

Internace cestujících z lodi Alsina v západní Africe v roce 1941 a jejich další osudy

Mečislav Borák

Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, sv. 30, 2016, s. 37-65.

ISSN 0232-0967, ISBN 978-80-86904-47-4.

V minulých ročnících *Ostravy* jsme už několikrát ukázali, jak obavy před německými nacisty vyhnaly do různých koutů světa několik tisíc československých Židů, kteří se tak zachránili před smrtí v plynových komorách. Pro mnohé z nich však tento útek skončil novou tragédií. Židé odvezení nacisty z Ostravy do Niska nad Sanem a zahnaní do Sovětského svazu se záhy ocitli v táborech systému GULAG a mnozí z nich dvě zimy na Sibiři nepřežili. Utečenci na druhý konec světa, do čínské Šanghaje, sice unikli Němcům, ale ghetto tam pro ně až do konce války zřídili Japonci. Jiná početná skupina, která směřovala do Palestiny, byla od jejích břehů deportována do britské věznice na ostrově Mauricius v Indickém oceánu.

Ani příběh, který vám představíme tentokrát, se od těch předchozích svou exotickou destinací nijak neliší. Popíšeme v něm osud utečenců, kteří si řádně zakoupili víza a lodní lístky do Brazílie, ale loď je místo do Jižní Ameriky odvezla ke břehům západní Afriky, kde byli v Dakaru a Casablance delší čas drženi v internaci úřady francouzské vichystické vlády. Mezi cestujícími bylo 75 občanů z bývalého Československa, většinou Židů, k nimž patřilo i několik utečenců z Ostravska. Tento příběh, blíže popsáný takřka výhradně jen v zahraniční literatuře,¹ jsme se pokusili zrekonstruovat z útržků vzpomínek pamětníků a především z korespondence československých diplomatických orgánů, dochované v londýnských fondech archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky.² Velmi užitečné byly též informace v internetové síti.

Lod' Alsina vyplula z Marseille

Po vítězství nacistů v Německu začala německá armáda koncem třicátých let postupně obsazovat Rakousko, české země, Polsko a v roce 1940 dobyla i značnou část

---

¹ Např. ARMEZAGA, Arantzazu de Irujo. *Crónicas de el Alsina*. In *Pasajeros de la libertad*, Tomo 1, Bilbao 1982.

² Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (dále AMZV), fond Zastupitelský úřad (dále ZÚ) Washington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe).

západní Evropy. Severní část poražené Francie se stala okupovaným pásmem podléhajícím německému velení v Bruselu, z jižní neobsazené části vznikl 10. července 1940 Francouzský stát v čele s maršálem Pétainem a sídlem kolaborační vlády ve Vichy. Krátce předtím britské válečné loďstvo zaútočilo na válečnou flotilu svého bývalého spojence. Francouzské lodi v britských přístavech byly zabaveny, část flotily byla u alžírských břehů potopena nebo poškozena, což postihlo i jednu bitevní loď v přístavu Dakar v západní Africe. Britové se obávali, že by francouzské lodě mohly sloužit nepříteli, nicméně vztahy obou zemí to značně poznamenalo. Francouzi v odvetu podnikli neúspěšný nálet na britské pozice na Gibraltar, který se jako bránu do Středozemního moře pokoušel ovládnout i A. Hitler. V listopadu 1940 už dokonce schválil operaci *Felix*, podle níž se měla německá vojska 10. ledna 1941 přesunout do Španělska a 4. února zahájit útok na Gibraltar. Generál Franco ale přímý vstup Španělska do války několikrát odmítl, proto byla operace koncem roku 1940 odložena.³

Tak vypadala situace v západním Středomoří a u atlantských břehů západní Afriky zhruba v době, kdy se do neklidných vod chystal vyplout francouzský parník *Alsina*. V Atlantiku už naplno zuřila námořní válka. Koncem října 1940 se boje přenesly až k senegalskému přístavu Dakar stále spravovanému vichystickou vládou, jehož se pokusily zmocnit britské lodi ve spolupráci s jednotkami de Gaullových „Svobodných Francouzů“. Akce skončila po několika dnech neúspěšně. Nedlouho poté se vyhrocené britsko-francouzské vztahy poněkud zklidnily, počátkem prosince 1940 dokonce došlo k uzavření tajné dohody o zachování statu quo v koloniích.⁴

Na odjezd z nebezpečné Evropy do zámoří už netrpělivě čekalo několik set emigrantů, kteří se na jih Francie dostali nejrůznějšími cestami. Přicházeli nejčastěji z okupované části Francie a z Belgie, ale i ze Španělska a zemí střední Evropy. Vichystická Francie už nebyla nepřitelem Německa, což cestu přes hranice usnadňovalo. Byli mezi nimi přesvědčení demokraté a odpůrci nacismu i početní Židé, kteří se důvodně obávali nacistické perzekuce. Jen některým se podařilo získat souhlas ke vstupu do USA, obstarání víza do Jižní Ameriky bylo mnohem snadnější. Až s odstupem mnoha let byla připomenuta záslužná činnost brazilského velvyslance ve Francii, který vykonával svou funkci i za vichystického režimu. I když to přísné imigrační předpisy nedovolovaly, Luís Martins de Sousa Dantas umožnil získat vstupní vízum do Brazílie asi 800 utečencům

---

³ ČEJKA, Eduard, RICHTER, Karel. *Historické události – druhá světová válka*. Praha 1979, s. 71–82.

⁴ ČEJKA, E., RICHTER, K. c. d., s. 77, 80.

před nacisty, včetně 425 zjištěných Židů. Prokazatelně mezi nimi byli i četní občané bývalého Československa. Podobně se při záchraně uprchlíků angažoval i portugalský konzul v Bordeaux Aristides de Sousa Mendes.⁵

Právě Marseille se svým přístavem a lodními linkami směřujícími za oceán se stala cílem utečenců z Evropy. Mnozí z nich tu strávili i řadu měsíců, než dokázali získat příslušná povolení a časově sladit platnost pasu, víza a všech potřebných tranzitů s platností lodního lístku. Vichystické úřady po uprchlících vyžadovaly potvrzení, že ze země opravdu odjedou a že tu jen čekají na vyřízení dokumentů potřebných k odjezdu. Onu přízračnou atmosféru čekání, nadějí a úzkostí, překotně se měnících plánů i obav z budoucnosti, neustálého obíhání konzulátů USA, Mexika či Brazílie, to už za války zachytila i umělecká literatura, např. Anna Seghersová v románu *Tranzit*, vydaném později i česky.⁶

Také Čechoslováci ve Francii, kteří potřebovali vyřídit pasové formality, zamířili do Marseille, protože po německém útoku odjel československý vyslanec z Paříže a 21. června 1940 evakuoval do Velké Británie. Konzulát ČSR v Marseille však fungoval dál a pod jeho jurisdikci spadal i Alžír, Tunis a Dakar. Pečoval o tisíce československých vojáků, kteří zůstali v táboře v Adge, a staral se též o uprchlíky. V září 1940 však byly i ve vichystické části Francie úředně zrušeny diplomatické mise zemí okupovaných Německem a v říjnu nařídil policejní ředitel i československému konzulátu, aby ukončil činnost. Ten však stále pokračoval jako „konzulát v likvidaci“, až byl v březnu 1941 konzul Vladimír Vochoč francouzskými úřady zatčen a internován.⁷ V prosinci 1941 pak vzniklo na ministerstvu zahraničí ve Vichy „české oddělení“, jež zastupovalo československé zájmy. Vztahy mezi francouzským zahraničním vedením generála de Gaulla a československou exilovou vládou v Londýně udržovala od listopadu 1940 spojovací komise a 1. května 1941 byl pro území pod správou Svobodné Francie jmenován československý konzul Alfréd Steigerhof.⁸

---

⁵ Luis Martins de Souza Dantas, http://en.wikipedia.org/wiki/Luis_Martins_de_Souza_Dantas, cit. 26. 4. 2016; *The Brazilian Schindler*, <http://www.raoulwallenberg.net/es/prensa/2004-prensa/the-brazilian-schindler/>, cit. 25. 4. 2016; KOIFMAN, Fábio. *Quixote nas trevas: o embaixador Souza Dantas e os refugiados do nazismo*. São Paulo 2002.

⁶ SEGHERSOVÁ, Anna. *Transit*. Praha 1950, 1965. Zmínila v románu i loď Alesia, jež „byla zadržena v Dakaru“ a jejíž osud je podobný osudu lodi Alsina (s. 11, 80).

⁷ V roce 2016 získal v Izraeli za svůj podíl na záchraně Židů ocenění „Spravedlivý mezi národy“.

⁸ NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008, s. 153, 156–162.

Uprchlíky z bývalého Československa většinou spojovala nějaká předchozí vazba na Francii, obvykle tu měli příbuzné či známé, studovaly tu jejich děti nebo tu sami nějaký čas žili. Několik takových osudů se nám aspoň trochu podařilo osvětlit. Např. Eliška Löw-Beerová pocházela z rodiny textilních podnikatelů, kteří v Brně a na Svitavsku vlastnili čtyři velké závody.⁹ V šestnácti letech odešla v září 1938 studovat na prestižní Mezinárodní školu do Ženevy¹⁰ a spolu se skupinou studentů se dostala do Hendaye na jihu Francie ještě dříve, než válka uzavřela hranice. V létě 1940 se tam potkala s matkou a rozhodly se odjet za příbuznými do zámoří.¹¹

Lisbeth Forellová byla ještě o dva roky mladší než Eliška a stejně jako ona pocházela ze židovské rodiny z Brna. A také ji poslali rodiče v roce 1939 z ohrožené republiky na studia do ciziny, za příbuznými do Belgie. Měla výtvarné nadání a s trochou štěstí ji přijali na Antverpskou akademii. Když ji tam její belgická babička přišla navštívit, museli ji prý spolužáci ukrýt v jiném ateliéru, protože zrovna kreslili mužský akt, což babičku zcela konsternovalo, a chtěla vnučce takové studium zakázat. Ta nakonec stejně musela ze školy odejít, když se i rodičům podařilo vycestovat z protektorátu. Chtěli se dostat do Španělska a odjet do USA, ale přes hranice už neprošli a uvízli ve Francii. Měsíce pak čekali v Marseille na vízum do Ameriky, až jim nakonec velvyslanec Dantas pomohl do Brazílie.¹²

Mezi utečenci byli i dva studenti Husovy evangelické bohoslovecké fakulty z Prahy, kteří v září 1938 získali stipendium na Teologické fakultě Univerzity ve Štrasburku, Milič Čapek a Vladimír Herčík. Ten po válce napsal podrobné paměti, v nichž vylíčil mj. dobrodružný útěk z Paříže přes válkou zmítanou Francii v červnu 1940, kdy se dostal na

---

⁹ Patřila k nim i továrna v Brněnci, kterou v roce 1944 získal Oskar Schindler a zachránil v ní před likvidačními transporty více než tisíc židovských vězňů. Viz GRUNTOVÁ, Jitka. *Legendy a fakta o Oskaru Schindlerovi*. Praha 2002, s. 52–54, 188. Rodokmen brněnecké větve Löw-Beerů viz <http://www.loebtree.com/pollak.html>, cit. 25. 4. 2016.

¹⁰ Ecolint, Ecole Internationale de Genève, byla založena z iniciativy Ligy národů v roce 1924, aby podle pokrokových metod výuky významných švýcarských pedagogů připravovala studenty z celého světa na univerzitní studium v jejich zemích. Existuje dodnes, viz <http://www.ecolint.ch/about-ecolint/our-history>, cit. 25. 4. 2016.

¹¹ HUNTER, Georgia. *Romance Amid Roadblocks Aboard The Ill-Fated S/S Alsina. The Lucky Ones: a World War II Story of Courage, Perseverance and Love*. Viz <https://georgialikethestate.com/2013/01/27/romance-amid-roadblocks-aboard-the-ill-fated-ss-alsina/>, cit 24. 4. 2016.

¹² PALDIEL, Mordecai. *Diplomat Heroes of the Holocaust*. Jersey City 2007, s. 67; *Brazílie* [Lise Forell], [http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_sвете/osobnosti_z_rad_krajanu_a_cechu_v/osobnosti_z_rad_krajanu_a_cechu.html](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_sвете/osobnosti_z_rad_krajanu_a_cechu_v/osobnosti_z_rad_krajanu_a_cechu_v-brazilie_osobnosti_z_rad_krajanu_a_cechu.html), cit 26. 4. 2016.

kole a na korbách nákladních aut až do Pyrenejí a zažil několik německých náletů. Po shledání s kolegou Čapkem odjeli na jih Francie a pokračovali ve studiu na fakultě evakuované do Clermot-Ferrand, až je v listopadu 1940 překvapila zpráva, že jim evangelická komunita vyřídila vstupní víza do USA a lodní lístky na loď *Alsinu*.¹³

Patří sem i několik známých podnikatelů. Leo Moser, jeden ze synů zakladatele světoznámé sklářské firmy a porcelánky v Karlových Varech Ludwiga Mosera, působil ve sklárně jako umělecký ředitel, ale odešel ze Sudet do Prahy už ve třicátých letech. V roce 1938 poslal svou ženu a syna Thomase do USA a sám odjel s dcerou Lyou do Paříže, kde působil jako technický poradce skláren Cristalleries v St. Louis. Po vpádu německých vojsk do Francie odešli do Marseille a získali víza ke vstupu do USA.¹⁴ Karel Roth byl ředitelem známé firmy „Filip Haas a synové“, jíž patřil nejstarší obchodní dům v Praze, Na Příkopě 4. Dodávala koberce a nábytkové látky do celé Evropy a měla své provozovny i ve Vídni a ve Lvově. Roth spolu s manželkou a synem Jindřichem se také chtěli přes Francii dostat do USA.¹⁵ Tam směřovala i rodina Jana Sborowitze (manželka Anna, syn Pavel a dcera Cecílie), majitele proslulé oděvní firmy v Prostějově.¹⁶ Spolumajitel konzervárny v Žatci Max Melzer se ženou Mariannou a dcerou Dorou si sehnali víza do Brazílie.¹⁷

Inženýr Robert Robitschek odešel se ženou a dcerou po okupaci ČSR nejprve do Belgie; v květnu 1940 utekli před dalším německým vpádem do Francie, až skončili v Marseille. Podařilo se jim získat portugalské vízum a chtěli se dostat z Lisabonu do Ameriky, ale při pokusu o přechod Pyrenejí byli zatčeni a posláni zpět do Francie. Nakonec i oni získali brazilské vízum a vydali se na cestu.¹⁸ Herbert Lederer se sice narodil ve Vídni, kde studoval reálné gymnázium, a hlásil se k národnosti německé (a později rakouské), ale domovskou příslušnost měl ve Slavkově a už 23. září 1939 se v Paříži dobrovolně dostavil k odvodu do československé armády. Před pár měsíci mu

---

¹³ HERČÍK, Vladimír. *Válečná a jiná dobrodružství čs. evangelíka za II. světové války*. Národní archiv Praha, fond 1915, Sběrka pamětí a memoárů.

¹⁴ *Rodina a firma Moser*, <http://www.kehilakv.cz/Moser.htm>, cit. 26. 4. 2016; CAPPÀ, Giuseppe. *Le Génie verrier de l'Europe. Témoignages de l'Historicisme à la Modernité (1840–1998)*. Hayen 1998, s. 110.

¹⁵ *Philipp Haas & Söhne*, https://de.wikipedia.org/wiki/Philipp_Haas_&_Söhne, cit. 25. 4. 2016.

¹⁶ BURIANOVÁ, Miroslava. *Móda v ulicích protektorátu*. Praha 2013, s. 22; DOKOUPILOVÁ, Marie. Pátrání po „Zmizelých sousedech“ v Prostějově. In *Židé a Morava*, sv. 13, Kroměříž 2013, s. 237.

¹⁷ *Max Melzer*, <https://www.geni.com/people/Max-Melzer/6000000003679709937>, cit. 25. 4. 2016.

¹⁸ HEUMOS, Peter. *Die Emigration aus der Tschechoslowakei nach Westeuropa und dem Nahen Osten 1938–1945*. Oldenbourg 1989, s. 59.

bylo teprve osmnáct. Později mu byla započtena vojenská služba ve francouzské cizinecké legii až do června 1940, kdy se po pádu Francie opět stal civilistou. V létě se pak setkal se svými rodiči a sestrou Lisl a společně se na lodi *Alsina* vydali do zámoří. Odjížděli na brazilské vízum, i když se chtěli dostat do USA.¹⁹

Mezi cestujícími bylo i několik osob původem z Ostravska. O Bedřichu Nichtenhauserovi, narozeném 11. 5. 1905 v Moravské Ostravě, toho bohužel moc nevíme.²⁰ Vystudoval živnostenskou školu v Moravské Ostravě a stal se obchodníkem. V roce 1931 zde získal domovskou příslušnost, v roce 1936 i československé občanství. Jeho rodiče totiž přišli do Ostravy za prací až v roce 1903. Pocházeli z Haliče, z městečka Andrychów (v dnešním wadowickém okrese v Malopolském vojvodství). To mělo své vazby na české země – obec založili prý už ve středověku čeští utečenci z Moravy jako Jindřichov v knížectví Zátorském, a čeští Židé zde počátkem 20. století uvedli do provozu mechanickou tkalcovnu. Městečko mělo početnou židovskou komunitu a proslulo po celé Evropě výrobou barevné bavlněné příze a plátna.²¹ Všechny ale textilky neúživily, Ostrava naopak skýtala větší možnost rozvoje. Přišlo sem tehdy z Andrychowa několik Nichtenhauserů: Jakob se uchytil jako výčepní v Mariánských Horách, Augusta se provdala za krejčího Mořice Biederera v Ostravě na Zámecké ulici. Bedřichův otec Hermann Nichtenhauser působil již několik let ve Vídni, v Ostravě se stal společníkem firmy Ecco, jež obchodovala v technickými potřebami; rodina bydlela na dnešní ulici Československých legií 20. Bedřich měl dva bratry: mladší Karel záhy zemřel, starší Adolf absolvoval německou reálku v Moravské Ostravě a vystudoval práva ve Vídni, kde podle úřední dokumentace už ve třicátých letech bydlel. Nacistická hrozba jej zřejmě vyhnala za moře, usídlil se pak natrvalo ve Washingtonu. Mohl se tedy zaručit i za svého bratra Bedřicha, aby získal vstupní vízum do USA a vydal se na cestu.²²

---

¹⁹ Vojenský ústřední archiv Praha, Databáze příslušníků čs. vojenských jednotek v zahraničí za 2. světové války, Záznam vojáka [Lederer, Herbert], <http://www.vuapraha.cz/soldier/9478192>, cit. 26. 4. 2016; AMZV, c. f., dopisy Generálního konzulátu (dále GK) ČSR v New Yorku ze 4. a 10. 3. 1941; *Coming to the New World: The Lederer Saga. Lederer, Herbert*, http://www.europeana.eu/portal/record/2048612/data_item_cjh_lbiarchive_oai_digital_cjh_org_418858.html, cit. 26. 4. 2016.

²⁰ Archiv města Ostravy (dále jen AMO), fond Archiv města Moravská Ostrava, domovská matrika, Bedřich Nichtenhauser; za doplnění informací o příslušnících Židovské obce v Ostravě děkuji Libuši Salomonovičové.

²¹ *Andrychów*, viz <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/andrychow/5,historia>, cit. 26. 4. 2016.

²² AMO, fond Notářství Moravská Ostrava I, JUDr. Krumnikl, kart. č. 77, spis 882, kart. č. 78, spis 9045.

Magda (Magdalena) Landsbergerová se narodila ve Frýdku 7. listopadu 1895 v rodině známého textilního podnikatele Jakoba Landsbergera. Společně se sestrou Markétou se zabývaly uměleckými výrobky z textilu a otevřely si dokonce úspěšný obchod v centru Vídně, s pověstnými textilními kabelkami. Po nacistické anexi odjela Markéta i s manželem Hugem Müllerem do Brazílie, kde rozjela podobný obchod s textilními výšivkami. Právě za ní směřovala Magda, jež s brazilským vízem odjela do Marseille k nalodění.²³

Nepodařilo se blíže zjistit totožnost Hedviky Schwarzové, jež možná rovněž pocházela z Ostravy. Zmocněnec Říšského komisaře pro zacházení s nepřátelským majetkem u Říšského protektora Čech a Moravy se v roce 1940 zabýval majetkem Hedwigy Schwarz z Ostravy, jež odešla do Paříže a posléze do Jižní Ameriky, ale bližší podrobnosti se nepodařilo zjistit.²⁴ Stejný úřad se zabýval i majetkem Vladislava Blahy, který odešel do Francie v roce 1940.²⁵

Všeobecná společnost námořní dopravy (*Société Générale de Transports Maritimes*, dále SGHT), založená v Marseille už v roce 1865, vozila cestující nejprve jen do Alžíru, ale záhy rozšířila své služby až do Jižní Ameriky. V meziválečném období už pluly čtyři lodi společnosti dvakrát do měsíce z Janova a z Marseille přes Dakar do Rio de Janeira, Santosu, Montevidea a Buenos Aires, přičemž plavba z Marseille do Ria trvala 15 dnů. Jednou z lodí byla i *Alsina*, jež se svým dvojčetem *Mendozou* pravidelně pluly mezi Marseille a Jižní Amerikou i v prvních letech 2. světové války. *Alsina* byla vyrobena ve známých britských loděnicích ve Wallsendu, kde byla spuštěna na vodu 9. května 1921. Měla registrovanou tonáž 8604 t, délku 137 m, dosahovala rychlosti 15 uzlů, tj. asi 27 km/hod. Poháněly ji turbíny se dvěma lodními šrouby, měla dva komíny a dva stěžně.²⁶

Den před odplutím prohledal loď oddíl třiceti policistů ze zvláštního komisariátu v přístavu, osmičlenná hlídka pak loď střežila přes noc. Na nalodění dohlíželi důstojníci státní, speciální a mobilní policie z kriminálního i politického oddělení, kteří hledali

---

²³ *Magdalene (Magda) Landsberger*, <http://www.wikitree.com/wiki/Landsberger-16>, cit. 26. 4. 2016.

²⁴ *Schwarz, Hedwig, Jüdin, Paris, später Südamerika*, <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/NN7K7WKR4MBSDOJE26KRIE7X67AT4ZJM>, cit. 26. 4. 2016.

²⁵ *Einzelfälle französischer Staatsangehörige und Emigranten in Frankreich. A – Z*, <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/XST5XVBAXSMZ7IMDUEMJWTXZGV3LO5DH>, cit. 26. 4. 2016.

²⁶ *Historia y Arqueología Marítima. Lineas de buques de pasajeros desde Europa a Sud America. Société Générale de Transports Maritimes a Vapeur-Francesa*, <http://www.histarmar.com.ar/LineasPaxaSA/35-SGTM.htm>, cit. 22. 4. 2016; *SS Alsina (†1942)*, <http://www.wrecksite.eu/wreck.aspx?169125>, cit. 22. 4. 2016.

zvláště ilegální uprchlíky a Židy.²⁷ Byla to údajně poslední taková kontrola prováděná francouzskými úřady, protože ji vzápětí převzaly mnohem přísnější orgány německé.

Lod' vyplula z Marseille 15. ledna 1940. Podle paměti V. Herčíka: „*Pod jasným nebem a dost teplým sluncem Alsina přeplula Středozemní moře a zastavila se na den v alžírském přístavu Oranu. Odtud pokračovala kolem západního afrického pobřeží až do Dakaru.*“²⁸

A od této chvíle se osud utečenců začal pronikavě měnit.

Internace v přístavu Dakar

Alsina dorazila k dakarskému přístavu 27. ledna 1941. Když ale stála v Dakaru už týden a stále se neměla k odplutí, začali se cestující znepokojovat. Konečně jim kapitán oznámil, že pokračování v další plavbě závisí na tom, zda anglické námořnictvo vydá k cestě jejich lodi přes oceán své povolení.²⁹ Bez takové záruky nechtěla vichystická vláda riskovat, že by o lod' mohla přijít, a další plavbu zakázala. A měla k tomu dobrý důvod: při pravidelné cestě do Jižní Ameriky byla zrovna v té době, 18. ledna 1941, zabavena Spojenci lod' *Mendoza* patřící SGHT. Šlo o sesterskou lod' *Alsiny*, vyrobenou ve stejných britských loděnicích o rok dříve, v roce 1920. Po ukořistění ji britské ministerstvo války a dopravy užívalo k přepravě vojenských jednotek, ale záhy ji stihl velmi krutý osud.³⁰

Alsina už měsíc kotvila v dakarském zálivu a cestující stále nesměli vycházet na pevninu. Pak přišlo povolení k návštěvě přístavu, kde se daly nakoupit potraviny, takže cestující nemuseli být odkázáni na lodní jídelnu, čehož mnozí využili. K častému palubnímu menu prý totiž patřila plechovka sardinek, k níž ale chyběl otvírák. Kupovali si na přilepšenou vejčička, džem, místní zeleninu a ovoce. Zpočátku mohli na břeh jen jednou týdně, pak bylo omezení zrušeno. Na lodi jim ale řekli, že lodní lístky platí jen tři týdny a že kdo chce dál na lodi bydlet, musí zaplatit za „hotel“. Jen málo cestujících však u sebe mělo větší hotovost, takže se nakonec od této podmínky upustilo. Jídlo na lodi bylo stále chudší, došla rýže i brambory; obvykle dostávali jen narychlo připravené ryby

---

²⁷ KITSON, Simon. *Police and Politics in Marseille, 1936–1945*. Leiden-Boston 2014, s. 112.

²⁸ HERČÍK, V. c. d., s. 45.

²⁹ HERČÍK, V. c. d., s. 45.

³⁰ Po vyplutí z Mombasy (dnes v Keni) byla *Mendoza* 1. 11. 1942 poblíž jihoafrického Durbanu potopena německou ponorkou U-178, zahynulo 150 příslušníků posádky a doprovodného personálu, 250 cestujících se zachránilo. Viz *SS Mendoza (†1942)*, <http://www.wrecksite.eu/wreck.aspx?32099>, cit. 22. 4. 2016; *South African History online*, <http://www.sahistory.org.za/dated-event/german-torpedoes-sink-ss-mendoza-close-durban>, cit. 22. 4. 2016.

s místní odrůdou hrachu, kousek chleba a trochu cukru. *Alsina* občas v doku popojela na jiné kotviště, ale k odplutí se nechystala. Čekání na odjezd si cestující krátili poznáváním města a různou zábavou. Někteří ale velmi těžce snášeli sílící vedra a špatné hygienické podmínky, mnozí dokonce onemocněli.³¹

Podmínky dakarské internace popsal v dopise Milič Čapek: „*Lod' střídavě je u břehu, střídavě uprostřed přístavu, výstup na břeh, který byl volný 4 dny, byl zakázán pod vlivem 'gringoirského' útoku místního plátku; teprve v posledním týdnu povolují se propustky omezenému počtu denně a tak jsem s rozkoší mohl šlapat 7. t. m. [7. 3. 1941] suchou zemi a vykoupat se v moři. Náš stav (můj a Vlád'ův [Herčíkův]) není zatím špatný, přirozeně nedostatek pohybu vadí zvláště mně stejně jako pobyt v kolektivní noclehárně se sympatickými, ale trochu hlučnými Španěly. (...) Starší lidé ovšem snášejí to mnohem hůře; nervosita, předrážděnost, každý den jiné 'bobardy', naděje a znovu zklamání; úmrtí je zatím jedno, ale jsou obavy, že vzrůstající horko učiní situaci dosti labilní. Stačí si představit množství lidí směstnaných na tak malém prostoru – včetně dětí, z nichž několik vždy je denně nemocno, 2 jsou v dakarské nemocnici.“³² Během pobytu v Dakaru se prý cestujícím narodily čtyři děti.³³*

Vzpomínky pamětníků dokládají, jak moc se těšili na každou cestu na pevninu, na prohlídku města, tržiště a exotických obchodů. Mládež na lodi prý ráda pozorovala hráče bridže a pokeru, přičemž budila obdiv zvláště mladička Lisbeth Foreellová, která tu „vyšší společnost“ uměla trefně karikovat. Ona sama prožila na lodi i svou první lásku.³⁴ Do Elišky Löw-Beerové se zase zamiloval polský utečenec Adolf Kurc, který hned po odjezdu lodi z Marseille docházel ze své ubikace v podpalubí ke klavíru v salonu první třídy, aby bavil cestující etudami z Chopina a džezovými melodiemi. Brzy se sblížili, ale Eliščina matka této známosti nepřála, a po příjezdu do Ria se rozešli.³⁵ Vladimír Herčík vzpomínal, jak navázal přátelské styky s pracovníky senegalské pobočky firmy Baťa a

³¹ ARMEZAGA, Arantzazu. La mujer vasca en el exilio. El Alsina y el Quanza. In *Hermes*, 2013, č. 44, s. 32; CZAPSKA, Ilza. Our Journey from Obra to Brazil, 1939–1941. In MORRIS, Katherina (ed.). *Odyssey of Exile. Jewish women flee the naxis for Brazil*. Detroit, Michigan 1996, s. 62–64.

³² AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), dopis M. Čapka a V. Herčíka reverendu Blahoslavu Hrubému do Chicaga z 9. 3. 1941.

³³ CZAPSKA, I. c. d., s. 64.

³⁴ CZAPSKI, Silvia, MEDICI, André. *O cavaleiro da Saúde. Criador da medicina de grupo e dos planos de Saúde no Brasil*. São Paulo 2011, s. 63; *Brazílie* [Lise Forell], c. d.

³⁵ HUNTER, Georgia. *On Valentine's, a Story of Love Lost, and Found. The Lucky Ones: a World War II Story of Courage, Perseverance and Love*. Viz <https://georgialikethestate.com/2013/02/14/on-valentines-a-story-of-love-lost-and-found/>, cit 24. 4. 2016.

s rodinou ředitele přírodovědného a etnografického muzea Theodora Monoda, jehož žena byla Češka. Na jeho žádost dokonce vykonal pro místní evangelický sbor kázání. Rád prý diskutoval i s ruským pravoslavným teologem Fedotovem, který jel přes moře přednášet na Harvardskou univerzitu.³⁶

Na *Alsini* tehdy bylo několik národních skupin, jež aspoň trochu držely při sobě. O té československé jsme se již zmínili. Patrně největší skupinou byli Francouzi, pro něž především tato námořní linka z Marseille fungovala; většinou však nešlo o uprchlíky. Bylo zde též hodně Belgičanů, k početným německým Židům patřil např. berlínský rodák Harry Adler, jehož rodinnou továrnu nacisté už dávno zkonfiskovali. Žil ve Francii a po jejím pádu se snažil dostat do USA, ale s nuceným pobytem v Africe nepočítal.³⁷ Silnou španělskou skupinu tvořili republikáni, kteří se po porážce Španělské republiky chtěli zachránit v exilu. Byl mezi nimi i její bývalý premiér a v letech 1931–1936 prezident Nicetto Alcalá-Zamora s rodinou a početnými stoupenci, vládními úředníky a poradci, a také skupina Basků, poslanců a politiků i s rodinami. Z Dakaru poslal Zamora telegram prezidentu Rooseveltovi s prosbou, aby usnadnil přijetí lodi v USA.³⁸

Nejvýznačnějším Polákem na palubě *Alsini* byl varšavský rodák, světově uznávaný houslový virtuos Henryk Szeryng. Žil před válkou v Paříži, pak působil ve štábu generála Sikorského jako mluvčí a tlumočnick polské exilové vlády. Po pádu Paříže se mu nepodařilo dostat do Anglie a rozhodl se odjet do Jižní Ameriky.³⁹ Ilza Czapska ze Slezska cestovala se třemi dětmi a zpočátku i s manželem, který později začal sloužit v polské zahraniční armádě. Zatímco matka jí zemřela v Terezíně, ona s dětmi přežila německý internační tábor ve Vartské župě a s pomocí přátel a peněz se dostali přes Maďarsko, Jugoslávii a Itálii až do vichystické Francie. Měli štěstí i na lodi, kde dostali malou samostatnou kajutu, sice bez oken, ale s ventilací. Když vyšli v Dakaru poprvé na břeh, děti se moc divily, že kolem jsou samí černoši.⁴⁰ Varšavská rodačka Anna Kipper se stala

³⁶ VÍTKOVÁ, Lenka. *Biografie Vladimíra Herčíka – faráře, letce a diplomata*. Diplomová práce. Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. Brno, 2015, s. 33–34.

³⁷ *United States, Holocaust survivor Harry Adler*. Yad Vashem Archives, Jerusalem, ID 76543, sign. 4794/5.

³⁸ *Niceto Alcalá-Zamora*, https://en.wikipedia.org/wiki/Niceto_Alcala_Zamora, cit. 26. 4. 2016; LÓPEZ, Angel Herrerin. *El dinero del exilio. Indalecio Prieto y las pugnas de posguerra (1939–1947)*. Madrid 2007, s. 84; seznam 163 cestujících ze Španělska viz <http://victimasguerracivilespaniola.blogspot.cz/2009/12/listado-de-pasajeros-del-alsina.html>, cit. 27. 4. 2016.

³⁹ *Henryk Szeryng (1918–1988)*, <http://www.henrykszeryng.net/> [cit. 27. 4. 2016]; *Henryk Szeryng*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Henryk_Szeryng, cit. 27. 4. 2016; *Henryk Szeryng, Virtuose und Gönner*, <http://www.tamino-klassikforum.at/index.php?page=Thread&threadID=9184>, cit. 27. 4. 2016.

⁴⁰ CZAPSKA, I. c. d., s. 39–43, 62.

novinářkou a pracovala v pobočce francouzské tiskové agentury Havas ve Varšavě, až přešla do Francie. Po německém vpádu byla pro článek, který přirovnával Londýňany vzdorující bombardování k obráncům Varšavy, novým vedení agentury v říjnu 1940 propuštěna a rozhodla se k cestě do Jižní Ameriky.⁴¹

Nejznámějším členem ruské skupiny byl již zmíněný Georgij Petrovič Fedotov, který byl nejen teologem, ale též filozofem a historikem. Počátkem 20. let přednášel na Petrohradské univerzitě, ale v roce 1925 odešel do exilu a stal se profesorem pravoslavného bohosloveckého ústavu v Paříži. Byl blízkým přítelem filozofa N. A. Berd'ajeva. Americký židovský výbor mu zajistil vízum do USA, aby unikl z okupované Francie.⁴² Jiným význačným členem ruské skupiny byl spisovatel Mark Lvovič Slonim, který žil v emigraci v Praze v letech 1922–1927, a poté střídavě v Praze a Paříži. Vedl v Praze Ruský zahraniční historický archiv, byl blízkým přítelem básnířky Mariny Cvetajevové. V době před německým útokem byl vězněn ve francouzském internačním táboře pro podezření ze styku s komunisty.⁴³

Když se svět o osudu cestujících z *Alsiny* dověděl, objevily se intervence politiků, diplomatů i mezinárodních organizací u vichystické vlády i konkrétní akce na podporu internovaných. Výbor pro záchranu uprchlíků (*Emergency Rescue Committee, ERC*), utvořený v New Yorku především pro pomoc utečencům z Francie, dokonce zřídil zvláštní „Alsinský výbor“, na jehož činnosti se aktivně podíleli i českoslovenští diplomaté. Spojené státy tehdy sice ještě odmítaly vzít na vědomí existenci československé exilové vlády, ale status zastupitelských úřadů ČSR na svém území uznávaly. Nadále tak fungovalo i československé velvyslanectví ve Washingtonu a jeho generální konzuláty v New Yorku a Chicagu a další diplomatické složky.⁴⁴ Dochovaná korespondence těchto úřadů se týkala též Čechoslováků, kteří se ocitli v západní Africe.

---

⁴¹ GACON, Yves. *L'exceptionnel destin de „Doña Anna“*, <https://making-of.afp.com/lexceptionnel-destin-de-dona-anna>, cit. 27. 4. 2016.

⁴² Fedotov, Georgij Petrovič, https://ru.wikipedia.org/wiki/Федотов,_Георгий_Петрович [cit. 26. 4. 2016]; *Žurnalnyj zal. Portret semji na foně epochi. Intervju vnučki Fedotova Tat'any Koli*, <http://magazines.russ.ru/nj/2011/264/po25.html>, cit. 26. 4. 2016; česky vyšla jeho práce *Svatí staré Rusi*. Červený Kostelec 2011.

⁴³ Slonim, Mark Lvovič, https://ru.wikipedia.org/wiki/Слоним,_Марк_Львович, cit. 26. 4. 2016; česky vyšla jeho práce *Od Petra Velikého do Lenina. Dějiny revolučního hnutí v Rusku (1700–1918)*. Praha 1925.

⁴⁴ NĚMEČEK, J. c. d., s. 384, 401.

O jejich osud se zajímal i tehdy už neoficiální československý diplomatický zástupce v Rio de Janeiru Vladimír Nosek, neboť právě do Ria loď *Alsina* směřovala.⁴⁵

První zprávy o internaci cestujících z *Alsini* v americkém tisku jejich počet zveličovaly až na 1500 osob⁴⁶ a podobně byl zpočátku nadsazen i počet uprchlíků z Československa. Noskova zpráva do Londýna z konce února 1941 ještě uvádí, že jich je asi čtyři sta, včetně stovky zaměstnanců firmy Baťa, hlášení Generálního konzulátu z ČSR v New Yorku z půlky března už hovoří o 150 Čechoslovácích a jejich jmenovitý soupis, pořízený koncem března na žádost vyslanectví americkým konzulem v Dakaru přímo na palubě lodi *Alsina*, uvedl jména 75 konkrétních osob. Naše úřady věděly jen o 70 občanech, což si vysvětlovaly tak, že „*pět pasů bylo pravděpodobně vydáno v poslední chvíli naším konzulem v Marseille, takže v době, kdy si tito zakupovali lodní lístky, se ještě nepřihlásili jako majitelé československých pasů*“. A Milič Čapek napočítal mezi cestujícími 73 „československých státních příslušníků“, z nichž 57 má víza do Brazílie, 4 do Paraguaye, 2 do Uruguaye a 10 do USA.⁴⁷

Nakonec se ukázalo, že cestujících na lodi *Alsina* je jen asi pět set celkem. „Memorandum o francouzské lodi *Alsina*“, vytvořené Hermanem F. Reissigem ze Sdružení na podporu španělských uprchlíků a datované 15. květnem 1941, uvádí celkem 567 osob, ale součet položek tomu neodpovídá: 195 Španělů, 74 Čechů, 67 Poláků, 46 Belgičanů, 12 Rusů, 15 Rumunů.⁴⁸ Zpráva, kterou Generální konzulát ČSR v New Yorku „obdržel prostřednictvím svého soukromého informátora“ z Marseille, zachytila složení cestujících takto: „... na lodi *Alsina* je 70 Čechoslováků, 12 Němců, 30 Belgičanů, 15 Rumunů, 3 Rusové, 60 Poláků, 60 Španělů a 250 Francouzů, celkem tudíž 500 cestujících. Z těchto cestujících má 300 lodní lístky do Rio de Janeiro, ostatní do Buenos Aires. Mezi těmi, kteří mají lodní lístky do Ria, mají víza do země určení: Venezuela 30, USA 30.“⁴⁹ Americká víza oněch deseti Čechoslováků však museli úředníci v USA prověřit, neboť s tak dlouhou cestou do USA předpisy nepočítaly. Bylo zjištěno, že Desideru a Marii

⁴⁵ NĚMEČEK, J. c. d., s. 419–422. Chargé d'affaires V. Nosek předal v březnu 1939 svůj úřad Němcům, ale přihlásil se do služeb čs. exilové vlády a neoficiálně ve svém bytě v Rio de Janeiru udržoval činnost úřadu až do září 1942, kdy se po obnovení diplomatických styků stal opět oficiálním čs. zástupcem v Brazílii.

⁴⁶ European Refugees Stranded at Dakar. Group of 1,500 Left Marseille on French Ship on Jan. 15. *New York Times* 3. 3. 1941.

⁴⁷ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), dopis V. Noska ze 28. 2. 1941, zprávy GK ČSR v New Yorku ze 17. 3., 1. 4., 2. 4., 4. 4. a 29. 4. 1941.

⁴⁸ The United States Holocaust Memorial Museum, Accession number 1997.A.0050, Herman F. Reissig memorandum. Viz <http://collections.ushmm.org/serch/catalog/irn50161,3>, cit. 28. 4. 2016.

⁴⁹ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zpráva GK ČSR v New Yorku ze 4. 4. 1941.

Lichtensteinovým víza propadla 8. února 1941, Miliči Čapkovi a Vladimíru Herčíkovi 17. února, Karlu, Jiřině a Heleně Rothovým 10. května, vízum platné do 9. října měli Leo a Lyra Moserovi a nejdelší platnost, do 29. října 1941, prokázal Bedřich Nichtenhauser z Moravské Ostravy. Zjišťovalo se rovněž, zda mají finanční prostředky na další cestu do USA, s tímto výsledkem: za Čapka a Herčíka náklady uhradí Jednota československých evangelíků v Chicagu, za manžele Lichtensteinovy již byly peníze složeny bratrem D. Lichtensteina na úřadě v New Yorku, za Moserovy zaplatí Leova manželka v New Yorku, za B. Nichtenhausera jeho bratr Adolf a u rodiny Rothovy „*se jejich zdejší známi domnívají, že mají dostatečné prostředky, aby si cestu zaplatili*“.⁵⁰ V seznamu chybí jména čtyř členů Ledererovy rodiny, za něž poskytla záruku uhrazení jejich pobytu v USA (tzv. affidavit), jež byla podmínkou pro udělení souhlasu ke vstupu do USA, Ledererova tchyně Anna Rosenbaumová. Americké úřady ale žádost neprojednaly, protože v ní chyběly životopisy, které by dokazovaly politické důvody ohrožení žadatelů.⁵¹

Mezi cestujícími uvězněnými v Dakaru se šířily různé pověsti o jejich dalším osudu a podle vzpomínek pamětníků snadno nacházely živnou půdu. Proslýchalo se třeba, že za peníze pasažérů se objedná anglická loď, nebo aspoň plachetnice, jež by dojely do nejbližší anglické kolonie, a že cestující dostanou víza do Libérie.⁵² Velmi pestrá byla škála případných možností záchrany, jimiž se zabývali diplomaté v USA. Měla se najmout neutrální loď, např. pod panamskou vlajkou, jež by dovezla cestující z Dakaru do Rio de Janeiro, což by však stálo příliš mnoho, asi 150 000 dolarů. Mělo se jednat s britskou vládou o záruce, že *Alsina* nebude zabavena, ale jednání nebylo úspěšné. Cestující se měli převézt menší francouzskou lodí do Freetownu, kde zastavují lodi americké společnosti *West Africa Line*. Francouzi prý nabídli přepravu osob na svůj ostrov Martinik, odkud by ale cestující museli mít předem uhrazenou cestu dál na americkou pevninu, což předpokládalo částku asi tisíc franků na osobu. Návrh se jevil jako přijatelný, už se chystaly peněžní sbírky v USA a Kanadě, když i tato možnost definitivně padla.⁵³ Objevil se však návrh přidat Čechoslováky ke španělským uprchlíkům, kteří měli přestoupit na loď *Comodoro Rivadavia*, směřující přes Brazílii do Buenos Aires. Diplomaté urychleně vyřizovali tranzitní brazilská víza pro 10 Čechoslováků, kteří jeli do USA, ale i tato akce

⁵⁰ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zpráva GK ČSR v New Yorku ze 4. 4. 1941, 28. 5. 1941.

⁵¹ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zpráva GK ČSR v New Yorku z 10. 3. 1941.

⁵² CZAPSKA, I. c. d., s. 63.

⁵³ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), AMZV, c. f., zprávy GK ČSR v New Yorku ze 24. 3., 17. 4., 25. 4., 13. 5., 15. 5., 29. 5. 1941.

ztroskotala. Měla ji nahradit cesta přes přístav Bissau v tehdejší Portugalské Guinei (dnes Republika Guinea-Bissau), ale nepodařilo se získat ani nutná tranzitní portugalská víza.⁵⁴

Při neoficiálním jednání⁵⁵ na francouzském velvyslanectví v New Yorku 9. června francouzská strana konstatovala, že cesta lodi *Alsina* přes oceán není možná, protože by ji britské loďstvo zabavilo. Jistě k tomu přispěla i čerstvá zpráva, že francouzská loď *Winnipeg* jezdící do Chile byla 26. května 1941 v Karibském moři ukořistěna Spojenci a konfiskována britskou vládou.⁵⁶ Francouzi údajně požádali úřady USA, aby uprchlíky přepravily americkou lodí např. na Trinidad. Pokud se jednání nezdaří, vrátí se loď *Alsina* do Casablanky, případně do Marseille. To už o pár dnů dříve, 6. června 1941, předvídal Herčíkův zoufalý telegram z Dakaru.⁵⁷

Během své internace v Dakaru se prý všichni uprchlíci velmi obávali, že jednoho dne spojenecké letectvo zaútočí na francouzský křižník *Richelieu*, kotvící po celou dobu hned vedle jejich *Alsiny*, což by znamenalo katastrofu i pro ně.⁵⁸ A v květnu 1941 se skutečně hrozba válečných bojů k Dakaru opět nebezpečně přiblížila. Hitler tehdy jednal s francouzským admirálem Darlanem o spolupráci ve válce proti Británii a Francie se zavázala podporovat německé námořní akce v Atlantiku právě z Dakaru. Hitler se navíc rozhodl obnovit plán na dobytí Gibraltaru a chtěl obsadit i španělské a portugalské pobřeží, již bez ohledu na Francův názor. Měl v plánu pokrýt prostor Atlantiku od Azor po Kapverdy, což mělo pojistit obsazení strategického přístavu Dakar. Chtěl Britům přerušit cestu do Indie nejen přes Suez, ale i kolem Afriky. Příkaz k operaci *Isabella* byl však vydán jen pár dnů před útokem na Sovětský svaz a vzhledem k vývoji války nedošlo k jeho realizaci, nicméně podle zápisků generála Franze Haldera v přístavu Bordeaux už přípravy k invazi započaly.⁵⁹

---

⁵⁴ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zprávy GK ČSR v New Yorku ze 22. 5., 5. 6. a 11. 6. 1941.

⁵⁵ Francouzský velvyslanec Etienne Burin des Roziers přijal pověřeného úředníka vyslanectví ČSR jen neoficiálně, „nevedl podepsaného do svého pokoje, nýbrž rozmluva byla vedena v halle za přítomnosti kancelářského sluhy“. AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), služební záznam z 9. 6. 1941.

⁵⁶ *SS Winnipeg*, https://en.wikipedia.org/wiki/SS_Winnipeg, cit. 27. 4. 2016. Loď pak sloužila kanadské pacifické společnosti a 22. 10. 1942 byla potopena německou ponorkou U-443, cestující i posádka se zachránili.

⁵⁷ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zprávy GK ČSR v New Yorku z 5. 6., 9. 6., 13. 6. 1941.

⁵⁸ HUNTER, G. *On Valentine's*, c. d.

Hrozba chystaných námořních bojů i neochota Spojenců poskytnout záruku za návrat francouzské lodi, která by uprchlíky převezla za oceán, jistě ovlivnily rozhodnutí vichystické vlády, aby *Alsina* odjela i s cestujícími do Maroka. Vyplula z Dakaru kolem 6. června a po týdnu plavby dorazila do Casablancy. Úředníci Generálního konzulátu v New Yorku o tom 13. června 1941 neprodleně informovali velvyslanectví ve Washingtonu: „Generální konzulát obdržel právě zprávu, že loď ‘Alsina’ přistála dnes v Casablance. Tím jsou otevřeny možnosti pro postupné odtransportování našich uprchlíků pravidelným lodním spojením.”⁶⁰

Internace v Casablance a odjezdy za oceán

Marocký přístav Casablanca, spravovaný jako součást francouzské západní Afriky vichystickou vládou, byl pro tisíce odpůrců a potenciálních obětí hitlerovského režimu ještě výraznějším symbolem nadějí na únik z okupované Evropy do svobodného světa než zmiňovaná Marseille. Francouzské lodní linky do zámoří sice zmizely, ale stále zde byla možnost cesty za oceán portugalskou či španělskou lodí, nejčastěji přes neutrální Lisabon. Magickou atmosféru exotického přístavu, v němž se odehrávají osudové příběhy a kde získání tranzitního víza se může stát otázkou života či smrti, proslavil legendární hollywoodský film, dodnes považovaný za jeden z nejlepších v historii kinematografie.⁶¹

Většina cestujících z lodi *Alsina* však tu nostalgickou atmosféru města a přístavu asi nevnímala. Podle vzpomínek pamětníků hned poté, co je policisté vysadili v Casablance na břeh, zavřeli skoro všechny do internačních táborů, z nichž některé dříve užívala Cizinecká legie. Neuznávaly se žádné výjimky, ani pro staré a nemocné osoby, na volnosti mohli zůstat jen Francouzi a pár oněch vyvolených, jimž se dostalo protekčního zacházení.⁶² Tuto situaci registrovali i českoslovenští diplomaté v USA, v jejichž dopise z

⁵⁹ ČEJKA, E., RICHTER, K. c. d., s. 91–94; *Operation Isabella*, https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Isabella, cit. 20. 4. 2016]

⁶⁰ AMZV, ZÚ Washington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zpráva GK ČSR ze 13. 6. 1941; v literatuře se někdy uvádějí odlišná data, např. ARMEZAGA, A. c. d., s. 34 datuje plavbu na dobu od 3. do 15. 6. 1941.

⁶¹ Film režiséra Michaela Curtize *Casablanca* z roku 1942 se sice natáčel v kulisách Hollywoodu, nicméně dobře vystihl obavy z nejisté budoucnosti a naději na obrat ve vývoji války, k čemuž dopomohly i výkony představitelů hlavních rolí Ingrid Bergmanové a Humphreyho Bogarta. Pro filmovou postavu československého odbojáře byl údajně vzorem novinář a světoběžník Otto Katz z Jistebnice, významný agent sovětské NKVD. Viz MILES, Jonathan. *Devět životů Otto Katze. Příběh komunistického superšpiona z Čech*. Praha 2010.

⁶² CZAPSKA, I. c. d., s. 64.

16. června 1941 se uvádělo: „Podle zpráv, kterých se nám v posledních dnech dostalo, byli cestující z lodi 'Alsina' po příjezdu do Casablancy vyloděni, přechodně umístěni ve vojenských ubikacích a nyní postupně přemísťováni do tábora v Sidi-El-Ajachi.“⁶³

K prominentním pasažérům samozřejmě patřil bývalý španělský prezident Zamora se svou rodinou. Přímluva mexického generála Aguilara pomohla k tomu, aby o něj bylo dobře postaráno až do doby, než se našla bezpečná loď do Argentiny, kam dorazil v lednu 1942.⁶⁴ Jiným prominentem byl houslový virtuos Henryk Szeryng, jehož se hned po přistání v Casablance ujal generální rezident francouzské protektorátní správy Maroka generál Noguès a zařídil jeho přepravu do Lisabonu. Po úspěšných koncertech pokračoval Szeryng v cestě do Rio de Janeiro; nakonec se usadil v Mexiku.⁶⁵

Ruská skupina (profesor Fedotov, Mark Slonim) se z Casablancy vydala přes Tanger do španělské Sevilly, kde spolu s dalšími přáteli (ilustrátor Fjodor Stěpanovič Rožankovskij, Irina Lebeděva, dcera exilového politika, eserského člena Prozatímní vlády Vladimira Ivanoviče Lebeděva, který žil v Paříži a USA) nasedli na parník *Navemar*, který však dorazil přes Kubu a Bermudy do USA až za měsíc, 12. září 1941.⁶⁶ Polská rodina Czapských měla štěstí, po manželově intervenci se dostali z tábora do města pod podmínkou, že do týdne opustí Maroko, jinak je čekal návrat zpět do tábora. Podařilo se jim však získat poslední rezervaci na prostřední palubu lodi *Cabo de Buena Esperanza* a manžel včas poslal dolary na zaplacení lístků. Pluli přes Tanger a Cádiz a spolu s nimi i hodně cestujících z *Alsiny*. Do Ria dorazili 10. července 1941 a jejich místní známí jim pomohli prodloužit propadlá vstupní víza, takže se vyhnuli internaci. Za týden přijel i manžel Fryderyk a začali nový život v Brazílii.⁶⁷

K privilegovaným cestujícím patřilo i deset Čechoslováků, kteří měli víza do USA. Už 17. června 1941 sdělil Generálnímu konzulátu ČSR v New Yorku kabelogramem Eugen Svoboda, který byl v Casablance pověřen péčí o demobilizované československé vojáky, že sedm Čechoslováků z lodi *Alsina* má propadlá víza a hrozí jim „internování v koncentračním táboře v Casablance, nepodaří-li se obnovení vis“. Vyslanectví se obrátilo

⁶³ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), dopis GK ČSR z 26. 6. 1941.

⁶⁴ *Niceto Alcalá-Zamora*, c. d.; LÓPEZ, A. H. c. d., s. 84.

⁶⁵ *Henryk Szeryng*, c. d.; *Henryk Szeryng, Virtuose und Gönner*, c. d.

⁶⁶ *Fedotov, G. P.* c. d.; *Žurnalnyj zal*, c. d.

⁶⁷ CZAPSKA, I. c. d., s. 65–66.

na Státní department USA, aby uvědomil amerického konzula v Casablance, že má dotyčným osobám propadlá víza obnovit.⁶⁸

Manželé Moserovi měli víza ještě platná. Leův bratr Richard, který působil před válkou jako vicekonzul Velké Británie v ČSR, odešel sice už v roce 1938 do Brazílie, ale Leova rodina už byla v USA, takže se s dcerou Lyou snažili dostat za nimi. V jejich prospěch údajně intervenovala u vichystické vlády manželka amerického prezidenta Eleanor Rooseveltová. Patrně ji o to požádala Moserova manželka Paola, která se od počátku internace velmi angažovala v akcích na záchranu uprchlíků, oslovovala mezinárodní organizace i význačné politiky a diplomaty. Generální konzulát oceňoval, že „*věnuje tomuto problému kromobyčejnou energii*“, ale když požádala, aby jejímu manželovi a dceři byl udělen Státním departmentem USA „prioritní status“, museli jí vysvětlit, že tuto výhodu lze přiznat jen úředním osobám, a dodali ještě: „*Vyslanectví mimo to soudí, že zákrok úřadů ve prospěch uprchlíků na lodi 'Alsina' musel by se díti pro celou skupinu on block a že by nebylo oportunní, aby zastupitelský úřad sjednal úřední intervencí nějaké mimořádné výhody jen pro určitého jednotlivce z této skupiny.*“⁶⁹

Vladimír Herčík onemocněl během plavby nákazou parazitních améb a těžkou dysenterií, takže jej po příjezdu do Casablancy odnesli rovnou do nemocnice. Po dvou týdnech se uzdravil a vydal se do města za kolegou Miličem Čapkem, kterého mezitím propustili z internačního tábora. Snažili se navázat spojení s československými úřady v Londýně ohledně obnovení propadlého víza, navštívili amerického konzula v Casablance, ale bez kýženého výsledku. Zoufalý Čapek v dopise do Chicaga po měsíci čekání psal: „... *svoboda naše je jen prozatímní, je to vlastně jen dovolená z tábora, do něhož můžeme být vráceni kdykoliv.*“ K obnově víza nakonec došlo, ale nejbližší loď, portugalská *Serpa Pinto*, směřovala z Casablancy přes oceán až za tři měsíce, 15. září 1941. Opět tedy poznávali okolí a navštěvovali krajany. Od místních úředníků Baťovy firmy se dovídali novinky z protektorátu, v jedné z kaváren se dokonce seznámili s generálem Josefem Šnejdárkem, který v Casablance trávil zbytek života. V půlce září skutečně odpluli a za dva týdny konečně přistáli v New Yorku. Herčík si ještě tři dny pobyl v karanténě na Ellis Islandu. Před dlouhou izolací kvůli podezření z infekce jej chtěl zachránit španělský lékař, s nímž se znal ještě z plavby na *Alsini*: před vyšetřením

⁶⁸ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zpráva GK ČSR v New Yorku z 17. 6. 1946.

⁶⁹ *Rodina a firma Moser*, c. d.; CAPP, G. c. d., s. 110; AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), zprávy GK ČSR v New Yorku z 14. 3., 23. 4. a 30. 4. 1941, zpráva Vyslanectví ČSR ve Washingtonu z 26. 4. 1941.

mu nabídl svůj vlastní vzorek výkalů. K záměně vzorku sice nedošlo a kontrola byla negativní, nicméně Herčík na toto gesto vzpomínal vždy s dojetím jako na vsutku „samaritánský“ čin.⁷⁰

V texaském *Věstníku*, vydávaném v češtině tamní českou komunitou, se první zpráva o příjezdu uprchlíků z lodi *Alsina* do Brazílie objevila už 6. srpna 1941.⁷¹ Uvádí se v ní, že přijeli do Rio de Janeira „v těchto dnech“, a že mezi nimi byli hlavně zaměstnanci Baťových závodů. Zároveň je vysloveno přesvědčení, že „*Je naděje, že i ostatní je budou brzo následovat. Jsou mezi nimi m. j. katolický žurnalista Arnošt Mukden, asistent prof. dra J. B. Kozáka na Karlově universitě Dr. Milič Čapek a člen Čsl. evangelické mise ve Francii V. Herčík.*“ Zpráva zmiňuje internaci cestujících v Dakaru i věznění v táborech Sidi El Ajachi, Ond Zem a Kasba Kadla.

Rodina Forellových se díky výtvarnému nadání a odvaze tehdy sotva 17leté Lisbeth dostala po dvou měsících z internačního tábora na svobodu. Velitel tábora zabavil ilustrovaný deník, v němž dívka zachycovala nesnesitelné podmínky internace, a předal kresby a záznamy policejnímu veliteli v Casablance. Ten si dal Lisbeth předvolat a po výslechu nařídil propustit celou rodinu z tábora, prý na něj zapůsobila dívčina krása víc než ty kritické kresby. Podařilo se jim odplout do Tangeru a pak do španělského Cádizu, ale s odjezdem do zámoří vyvstal nový problém. Víza do Brazílie totiž platila jen devadesát dnů, takže lhůta platnosti vypršela už v Dakaru. Opět však pomohl zásah brazilského velvyslance Dantase. Dal příkaz svým konzulům v Casablance a Cádizu, aby utečencům prodloužili platnost víz do 10. srpna 1941. Přes španělský Cádiz se tak Forellovi konečně 24. září 1941 dostali do Jižní Ameriky.⁷²

Zdaleka ne všichni však měli takové štěstí na vstřícný postup vichystických úřadů. Zvláště španělským republikánům hrozilo uvěznění v internačních táborech Sidi El Ajachi a Kasba Tadla, jimiž jako držitelé dokladů už neexistující republiky většinou stejně prošli. S finanční pomocí z Mexika a od Basků z Argentiny se jim nakonec podařilo z táborů dostat a nastoupit na portugalskou loď *Quanza*, jež vyplula z Casablancy 31. října 1941 (do přístavu Veracruz v Mexiku dorazila 16. listopadu).⁷³

⁷⁰ HERČÍK, V. c. d., s. 48–51; AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), dopis M. Čapka z Casablancy z července 1941.

⁷¹ Českoslovenští uprchlíci do Brazílie. *Věstník (West, Tex.)*, Vol. 29, No. 32, 6. 8. 1941, s. 23, <http://texashistory.unt.edu/ark:/67531/metaph627054/m1/23/>, cit. 25. 4. 2016.

⁷² PALDIEL, M. c. d., s. 67–69; *Brazílie* [Lise Forell], c. d.

⁷³ ANASAGASTI, Iñaki. *El Alsina. Viaje a la libertad*, http://inasagasti.blogs.com/mi_blog/2014/08/el-alsina-viaje-a-la-libertad-.html, cit. 17. 4. 2016; ARMEZAGA, A. c. d., s. 34.

Vichystický režim se choval nepřátelsky hlavně vůči bývalým francouzským vojákům, které posílal rovnou do těch přísnějších táborů. To postihlo například Herberta Lederera, jehož po příjezdu do Casablancy odvezli do tábora Sidi El Ayachi. Zřejmě proto neodjel do Brazílie společně s rodiči a sestrou, jejichž imigrační karty z Rio de Janeiro se dochovaly, a objevil se až v roce 1942 ve Spojených státech.⁷⁴ Na Generálním konzulátu v New Yorku chtěli zjistit, co vlastně zadržené občany v táboře Sidi El Ajachi čeká: „*Poněvadž v New Yorku jsou českoslovenští státní příslušníci, kteří v tomto táboře byli též internováni, byli požádáni, aby nám sdělili své dojmy.*“⁷⁵ Už v září 1939 totiž byla v Československém domě kultury v Paříži zatčena skupina malířů a výtvarníků pro podezření, že mohou být agenti sovětské nebo německé rozvědky, a do pádu Francie prošli několika věznicemi a pracovními tábory. Pak utíkali před gestapem až do Maroka, kde se opět ocitli v táborech. Adolf Hoffmeister prošel pověstným táborem Aim El Ourak, jehož vězni budovali Transsaharskou železnici, ale záhy se dostal na svobodu a koncem srpna 1940 připlul přes Lisabon do New Yorku. Malíři Antonín Pelc a Alén Diviš však zůstali v táboře Sidi El Ajachi několik týdnů, než je propustili do Casablancy, kde čekali na loď. V březnu 1941 konečně získali víza do USA a 5. dubna odpluli přes Martinik, kde prošli posledním krátkým vězněním.⁷⁶ V červnu 1941 tedy měli marocký tábor ještě v živé paměti:

„Camp Sidi El Ajachi je 80 km jižně od Casablancy u Azemmouru. Je to camp, který dříve sloužil jako koncentrační tábor pro arabské žebráky a tuláky. Skládá se z velkého dvora, obehnaného zdí a ostnatým drátem, kde bydlí ženy a manželé (rodiny). Uvnitř je menší dvůr, opět obehnaný zdí, kde jsou umístěni muži svobodní. Baráky jsou arabské, stavěné z tak zvaných vepřovic, pokryté střechou z vlnitého plechu, dřevěného, následkem čehož tam prší. Motor na vodu je hnán větrem, takže není-li větru, není pitné vody ani vody na mytí. Následkem toho hygienické poměry jsou nejhorší. Jsou tam rozšířeny všechny kožní nemoci, svrab atd. Lékařské ošetření je velmi primitivní, většinou zastává lékaře arabský informier. (...) Jídlo je velice špatné. Za našeho pobytu před dvěma měsíci jsme měli ráno šálek špatné černé kávy a 1 kostku cukru. V poledne byl buď hrách, čočka, boby nebo macaroni. Všechna jídla byla nemastná, neb byla velká nouze o tuky. Čočka a hrách většinou nečištěny, spousta kamínků, Maso bylo jednou týdně. Na 150 lidí bylo přiděleno 10

---

⁷⁴ *Coming to the New World*, c. d.; Frieda Lederer, https://www.myheritage.cz/names/frieda_lederer, cit. 26. 4. 2016.

⁷⁵ AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), Zpráva GK ČSR v New Yorku z 26. 6. 2016.

⁷⁶ PRAVDOVÁ, Anna. *Zastihla je noc. Čeští výtvarní umělci ve Francii 1938–1945*. Praha 2009.

*kg skopového masa včetně kostí. Camp podléhá civilní správě (Région civile), je hlídán arabskými domorodými vojáky a senegalskými střelci. Obzvláště Arabové se chovali vůči uprchlíkům velice surově.*⁷⁷

Oba malíři však nakonec dodali, že zmíněný tábor „v porovnání s jinými campy není nejhorší“. To ostatně potvrdily i nedávné výzkumy, jež využily i vzpomínek dalších pamětníků, např. Reginy Gluckmanové, která se spolu s manželem dostala z Československa přes Belgie a Francii až do Maroka, kde skončila na dva roky v táboře Sidi El Ajachi, tedy už rok před příchodem pasažérů z *Alsini*; jejího manžela ale odvezli do „ostrého“ tábora Bouarfa. Nosila veliteli tábora drobné dárky, aby dostala povolenku k vycházce do města, kde nakupovala potraviny. V táboře pak mohla smažit lívance, jež prodávala norským námořníkům, drženým v zajetí jako rukojmí, a snáze tak uživila i dcerku, která se jí narodila až v Maroku.⁷⁸

Někdy začátkem října 1941 svitla naděje na vysvobození z táborů a odjezd za oceán i ostatním cestujícím z *Alsini*. Brazilský konzul v Casablance jim obnovil vstupní víza do Brazílie, jejichž platnost skončila už během internace v Dakaru. Přes čtyřicet z nich se nalodilo na loď *Cabo de Buena Esperanza* (Mys Dobré naděje) směřující do Brazílie. Všem lodím ze série *Cabo* se prý říkalo „bílá nádhera“, protože měly zářivě bílé boky, ale podle vzpomínek pamětníků byl elegantní jen ten nátěr; uvnitř lodi byla bída a nemoci, loď zapáchala, jídlo bylo odpudivé a v lodní nemocnici užívali místo prostěradel staré noviny.⁷⁹ Když loď doplula do Ria, brazilské úřady cestujícím neuznaly obnovená víza a odmítly je pustit na břeh. Loď pokračovala do Buenos Aires. Na základě žádosti Amerického židovského výboru dovolily argentinské úřady uprchlíkům dočasné vylodění, ale jen do imigračního střediska. Záhy připlula z Casablancy druhá loď, *Cabo de Hornos*, (Hornův mys), na níž bylo přes padesát cestujících z *Alsini*. Situace se opakovala: nejprve jim odmítli vylodění v Brazílii, vzápětí i v Argentině. Úřady neuznaly ani jejich víza do Paraguaye a nepovolily jim přestoupit na říční loď, která je tam měla dovézt. Nakonec se obě skupiny sešly na *Cabo de Hornos*, která se chystala na zpáteční cestu do Evropy. Kapitán lodi Jose L. Mayro prý prohlásil, že většina jeho židovských

⁷⁷ AMZV, ZÚ Washington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), Svědeckví Antonína Pelce a Aléna Diviše *Camp Sidi El Ajachi* z 25. června 1941.

⁷⁸ BERGHUIS, Corine. *European Jewish refugees in Morocco 1940–1943*, <http://corrieberghuis.blogspot.com>, cit. 29. 4. 2016; osudy R. Gluckmanové zachytil film ruské režisérky Olgy Lvoff „*Když lidé umírají, zpívají písně*“, viz <http://whenpeoplediefilm.com/>, cit. 29. 4. 2016.

⁷⁹ *Alsina*, <http://www.wordola.com/wusage/alsina/y1941.html>, cit. 29. 4. 2016.

pasážerů „raději zvolí sebevraždu než chmurnou budoucnost, která je očekává“.⁸⁰

V poslední chvíli, 19. listopadu 1941, je zachránila holandská exilová vláda, jež souhlasila s vyloděním 83 uprchlíků na ostrově Curaçao poblíž Venezuely (dnes autonomní země Nizozemského království). Americký židovský výbor se zaručil za úhradu nákladů na jejich pobyt, který byl dohodnut na 90 dnů. Během té doby se pro ně mělo najít jiné útočiště. Když lhůta uplynula, zůstávalo na ostrově stále asi padesát utečenců. Holandská vláda zpočátku protestovala, ale nakonec strpěla, aby 19 uprchlíků zůstalo na ostrově až do konce války.⁸¹

Velvyslanectví ČSR ve Washingtonu tehdy zjistilo, že mezi osobami ohroženými deportací je celkem 29 československých občanů židovského vyznání nebo židovského původu, „kteří našli dočasný útulek v Curaçau“, a hledalo pro ně nový azyl. V kabelogramu poslaném 28. listopadu 1941 československé kolonii v Ecuadoru se uvádí, že ecuadorská vláda nabídla možnost kolonizace pro několik tisíc Čechoslováků, což by mohlo být řešením i pro uprchlíky na Curaçau.⁸² Většina cestujících z *Alsiny*, pro něž se Curaçao stalo symbolem záchrany, si však záhy sama našla cestu do bezpečí exilu. Např. už zmíněné polské novinářce Anně Kipper, jejíž nové vízum do Brazílie úřady neuznaly, se po zázračné záchraně na Curaçau podařilo 20. prosince 1941 získat vízum ke vstupu do Kolumbie a po válce úspěšně vedla pobočku francouzské tiskové agentury AFP v Bogotě.⁸³ Mimořádně komplikovaná byla cesta Josefa Robitschka s manželkou a dcerou. Po internaci v Casablance se i oni dostali na loď směřující do Ria, ale brazilské úřady jim odmítly povolit vstup do země. Po záchraně v Curaçau konečně získali americké vstupní vízum a na holandské lodi vypluli do USA. Cestou však byla jejich loď torpédována, ale Robitschkovi se zachránili. Přežili i torpédování záchranné lodi, jež ztroskotala v panamském Colónu. Až odtud se konečně dostali do USA.⁸⁴

Brazilský historik Fabio Koifman publikoval kopii seznamu 47 cizinců, kteří se vylodili v Rio de Janeiru ze španělských lodí *Cabo de Buena Esperanza* a *Cabo de Hornos* a

---

⁸⁰ *From the Desk of Jeff King, May 03, 2004*, http://www.narrow-gate.net/jeffking/archives/2004_05.html, cit. 29. 4. 2016.

⁸¹ *Records of the American Jewish Joint Distribution Committee: New York Office/1933-1944*, Subcollection 3, Record group 3.5 Emigration, File 370-372, viz též <http://archives.jdc.org/explore-the-archives-finding-aiiuds/new-york-office/1933-1944/subcollection3.html>, cit. 29. 4. 2016.

⁸² AMZV, ZÚWashington, kart. č. 45 (Uprchlíci v Africe), dopis Velvyslanectví ČSR ve Washingtonu z 28. 11. 1941.

⁸³ GACON, Y. c. d.

⁸⁴ HEUMOS, P. c. d., s. 59.

z portugalské lodi *Serpa Pinto* a byli internováni na ostrově Ilha das Flores.⁸⁵ Bylo mezi nimi 15 Čechoslováků: Vladislav Blaha, Alois Gebauer, Stanislav Jonášek, Ida Lieblichová, Herbert Löwe, Gusta a Eliška Löw-Beerovy, Max a Mariana Melzerovi, Jindřich, Karel a Helena Rothovi, Hedvika Schwartzová, Gabriela a Gisela Stukartovy.

Osudy některých českých uprchlíků

V marockých táborech a věznicích vichystického režimu stále zůstávala asi stovka československých občanů, ale nešlo už o cestující z lodi *Alsina*. Těm se s největší pravděpodobností podařilo z internace dostat a odjet ještě v roce 1941. Víc než polovinu vězňených tvořili vojáci, kteří se účastnili obrany Francie proti německému vpádu a poté byli převezeni do pracovních táborů v Africe. Jiní se dostali do Maroka různými cestami a nepodařilo se jim získat doklady potřebné k odjezdu do zámoří, takže rovněž skončili v táborech. Diplomaté naší exilové vlády se jim snažili pomáhat, ale měli jen omezené možnosti. Situace se zásadně změnila až na podzim roku 1942, po invazi spojeneckých vojsk do severozápadní Afriky. Útok na Casablancu začal 8. listopadu, v přístavu bylo potopeno několik francouzských lodí a již 11. listopadu zde vichystické jednotky kapitulovaly. Přístav zažil ještě 30. ledna 1943 nálet německých letadel, ale o výsledku války v Africe již bylo rozhodnuto. Už 1. ledna odjelo do Anglie asi padesát z táborů propuštěných vojáků (byl mezi nimi i MUDr. Efraim Scharf z Frýdku) a další odjezdy pokračovaly, až mohlo exilové ministerstvo zahraničních věcí v lednu 1944 konstatovat: „V Casablance již nejsou žádní uprchlíci, s výjimkou dvou starých žen.“⁸⁶

Zbývá dopovědět životní příběhy alespoň několika cestujících z lodi *Alsina* původem z Československa. Eliška Löw-Beerová pracovala koncem války v Rio de Janeiru na kanadském velvyslanectví, kde se seznámila s americkým důstojníkem, svým budoucím manželem Emilem Chanlettem, později uznávaným vědcem v oboru ochrany životního prostředí. Přestěhovali se do Severní Karoliny a stala se občankou USA. Měla dvě děti, vystudovala sociologii a působila v mezinárodních dobrovolnických organizacích po celém světě až do své smrti v květnu 2014.⁸⁷ Domů se už nevrátila, ani nikdo z rodiny.

⁸⁵ KOIFMAN, F. c. d., s. 365.

⁸⁶ ČEJKA, E., RICHTER, K. c. d., s. 188–190, 212; AMZV, c. f., depeše H. Ripky, přijatá ve Washingtonu 11. 1. 1944.

⁸⁷ *News & Blogs: In Memoriam*, <http://alumni.ecolint.ch/news/185100/Death-of-Eliska-Low-Beer-Chanlett-LBG40.htm>, cit. 25. 4. 2016.

Nedávno se ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě našel obraz (dívčí portrét), který patřil Löw-Beerům z Brněnce a byl za války zabaven gestapem.⁸⁸

Lisbeth Foreellová se uchýtila v Brazílii, kde začala vyučovat kreslení a malbu a získala první výtvarné zakázky. Po válce se provdala za Rakušana Herberta, s nímž se poznala už během cesty do Brazílie, ale záhy se rozešli. Ani druhé manželství nevydrželo, musela sama vychovávat šest dětí. Její obrazy však měly úspěch, pořádala výstavy i v Německu a Izraeli, pod uměleckým jménem Lise Forell se stala uznávanou postavou výtvarného života v Brazílii; žije v São Paulo. Česká televize nedávno natočila její životopisný portrét.⁸⁹

Vladimír Herčík se po příjezdu do USA dostal na teologický seminář do Chicaga, ale už v březnu 1942 studium přerušil a odjel do střediska československé armády v Anglii. Po výcviku byl zařazen k československému letectvu, od roku 1944 až do konce války pak sloužil u 311. bombardovací peruti jako telegrafista, technik a navigátor. V hodnosti poručíka odešel ke konci roku 1945 do zálohy a nastoupil v Masarykově lidovému ústavu, který jej kvůli znalosti prostředí záhy poslal jako svého zástupce do Anglie. Od roku 1947 po celých třicet let pak pracoval v mezinárodní organizaci UNESCO, v níž vedl i některé sekce, např. ohledně spolupráce nevládních organizací nebo vzdělávání v rozvojových zemích, a byl za své aktivity vysoce oceňován. Zemřel při autonehodě během návratu do vlasti v červnu 1989.⁹⁰

Herčíkův kolega Milič Čapek byl již před válkou pokládán za největšího znalce filozofického díla Henriho Bergsona u nás, takže se snadno uchýtil i na univerzitách v USA. Po válce sice krátce přednášel na univerzitě v Olomouci, ale záhy odešel do exilu definitivně. Stal se profesorem v Bostonu a jedním z nejuznávanějších filozofů, zabývajících se vztahy mezi pojetím času a fyzikou. Zemřel v listopadu 1997.⁹¹

Herbert Lederer záhy po příchodu do USA vstoupil do americké armády a sloužil v ní až do léta 1946. Po odchodu do civilu začal vyučovat němčinu, obhájil doktorský titul a stal se profesorem němčiny na univerzitách v Connecticutu, Princetonu a New Yorku. Po

---

⁸⁸ *Ztracené dědictví. Příspěvky z „kulatých stolů“ na téma dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války.* Praha 2006, s. 78–82.

⁸⁹ *Brazílie [Lise Forell]*, c. d.; *Lise Forell – Bez hranic.* Režie Andrea Culková, Česká televize 2010, <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213330234-lise-forell-sem-fronteiras/20956226660>, cit. 25. 4. 2016.

⁹⁰ VÍTKOVÁ, L. c. d., s. 42–70.

⁹¹ *Milič Čapek*, https://en.wikipedia.org/wiki/Milič_Čapek, cit. 26. 4. 2016.

svém otci Janu Ledererovi zdědil i sklony k divadlu, o němž vydal několik prací. Celá rodina žila většinou v New Yorku, zemřel 18. července 2007.⁹²

Bedřich Nichtenhauser se po válce už domů do Ostravy nevrátil, podle poslední úřední zprávy bydlel v roce 1946 v New Yorku. Tehdy došlo k prohlášení obou jeho rodičů za mrtvé: otec Heřman a maminka Ida odjeli z Ostravy transportem Bi 22. září 1942 do Terezína, transportem Bx 22. října 1942 pak pokračovali do Treblinky, kde 22. dubna 1943 společně zemřeli.⁹³

Ani Magda Landsbergerová se po válce nevrátila do rodného Frýdku. Rodinné textilky byly znárodněny, ale brazilský obchod s vyššími kabelkami, nábytkovými potahy a módními doplňky, který vlastnila společně se sestrou Margaretou a jejím manželem, dobře prosperoval a nacházel zákazníky i v USA. Nikdy se neprovdala, zemřela v Rio de Janeiru v roce 1975.⁹⁴

Osud lodi *Alsina* se naplnil už 13. listopadu 1942, jen pár dnů po potopení její sestry *Mendozy*. *Alsina* byla tehdy neschopná plavby a čekala v alžírském přístavu Bougie na opravu. Probíhající vyloďování amerických jednotek v severní Africe narušovali Němci leteckými útoky a jeden z náletů Luftwaffe směřoval i na přístav Bougie. *Alsina* byla zasažena bombami, začala hořet a nakonec se potopila, osmnáct námořníků bylo zraněno a někteří z nich později zemřeli. V roce 1943 byl vrak vyzvednut, ale byl shledán již neopravitelným. V roce 1949 jej odtáhli do Itálie k demolici.⁹⁵

Příloha

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, fond Zastupitelský úřad Washington, karton 45 – případ *Alsina*. Příloha k dopisu Generálního konzulátu ČSR v New Yorku pro Vyslanectví ČSR v Londýně ze 2. 4. 1941 (3285/41). Český přepis s poznámkou v angličtině „podle informací obdržených ze Státního Departmentu“ [Ministerstva zahraničí USA]. Upraveno abecední řazení jmen a chyby v přepisu příjmení: Nichtenhanser na Nichtenhauser, Landesbergerová na Landsbergerová.

⁹² *Herbert Lederer*, prabook.org/web/person-view.html?profileId=311108, cit. 26. 4. 2016.

⁹³ *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941–1945*. Díl 2, Praha 1995, s. 953; AMO, fond Okresní soud Moravská Ostrava, kart. č. 4, M147/46; D I 158/46.

⁹⁴ *Magdalene (Magda) Landsberger*, c. d.; *Magda Landsberger*, <http://www.geni.com/people/Magda-Landsberger/600000020584963188>, cit. 26. 4. 2016.

⁹⁵ *SS Alsina (†1942)*, <http://www.wrecksite.eu/wreck.aspx?169125>, cit. 22. 4. 2016; *Pierre Louis Marie Auguste Vaillant. Aux Marins. Mémorial national aux marins morts pour la France*, http://auxmarins.net//fiche_marin/6739/Vaillant, 22. 4. 2016.

Českoslovenští občané na palubě parníku „Alsina“ zadržovaní v Dakaru

Blaha Vladislav	Melamedová Dorota
Čapek Milič	Melzer Max
Fischel Julius	Melzerová Dora
Fischelová Olga	Melzerová Mariana
Forell Otto	Moser Leo
Forellová Lisbeth	Moserová Lya
Forellová Markéta	Mostná Eliška
Frankl Adolf	Mostný Ludvík
Franklová Štěpánka	Mukden Arnošt
Gebauer Alois	Nichtenhauser Bedřich
Geiger Oskar	Rosenbaumová Anna
Geigerová Františka	Roth Jindřich
Herčík Vladimír	Roth Karel
Hermann Arnošt	Rothová Helena
Hermannová Anna	Robitschek Josef
Hoenig Leopold	Robitschková Hedvika
Charvát Václav	Robitschková Libuše
Janda Jan	Reichová Helen
Jonášek Stanislav	Sborowitz Jan
Justic Karel	Sborowitz Pavel
Justicová Alena	Sborowitzová Anna
Justicová Elsa	Sborowitzová Cecilie
Justicová Hanička	Schoenberg Herschel
Justitz Julius	Schoenbergerová Dora
Landsbergerová Magda	Schoenbergerová Lisolet
Lederer Herbert	Schur Alexandre
Lederer Jan	Schur Antonín
Ledererová Frída	Schurová Anna
Ledererová Lisl	Schurová Elisabeth
Lieblichová Ida	Schwartzová Hedvika
Lichtenstein Desider	Strakoníková Marie
Lichtensteinova Marie	Stukartová Clarisse
Loewe Herbert	Stukartová Gabriela
Loewe-Beerová Eliška	Taussik Arnošt
Loewe-Beerová Gusta	Weltein František
Lustig Pavel	Wotitz Ervin
Lustigová Irma	Wotitzová Gabriela
Melamed Pavel	

SUMMARY

The internment of passengers from the SS Alsina in West Africa during 1941
One chapter from the early years of the Second World War still remains almost completely unknown: the internment of passengers from the SS Alsina in West Africa by the authorities of the French Vichy regime. The steamship Alsina was carrying around 500 people who were attempting to flee Nazi-occupied Europe for Brazil; the ship left Marseille in January 1941. However, the Vichy authorities feared that the ship might be intercepted and confiscated by Allied forces, so they forbade it from setting out on its Transatlantic voyage, and detained it – and its passengers – in the port of Dakar. The passengers included around 75 Czechoslovak citizens, among them several people from the Ostrava region. The Czechoslovak General Consulate in New York intervened in an attempt to rescue them, but in June 1941 they were taken to the Moroccan city of Casablanca, where they were held in internment camps while their travel documents were processed. By the end of 1941 they had found their way to South America and the USA. A lively account of the events is given both by archive materials and by the refugees' memoirs.

Key words:

SS Alsina, Marseille, Dakar, Casablanca, Jewish Refugees